

سوال

یکی از بستگانم از بقیه برادرانش خواسته است که مقداری پول برای مراقبت از قبر مادرشان کمک کنند. بر روی این قبر گرد و خاک زیادی نشسته و اطراف آن را درختچه‌های کوچک فرا گرفته است. این قبر با میله‌های آهنی محصور شده، با رنگ سفید رنگ‌آمیزی شده و نام و تاریخ تولد و... بر روی آن نوشته شده است. آیا جایز است که آنان مقداری پول برای رسیدگی به آن بپردازند؟

پاسخ مفصل

الحمد لله.

اولاً:

قبر در شریعت اسلامی دارای حرمت و احترام بسیاری است و برای هیچ‌کس جایز نیست که در آن سهل‌انگاری کند یا به آن تعدی نماید. تا جایی که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - نشستن روی قبر را به شدت حرام کرده‌اند. از ابی‌هریره رضی الله عنه روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: «اگر یکی از شما روی پاره‌آتشی بنشیند و لباسش بسوزد و آتش به پوستش برسد، برایش بهتر از آن است که روی قبری بنشیند». مسلم (۹۷۱) این حدیث را روایت کرده است.

این حرمت اقتضا می‌کند که مسلمانان به اندازه‌ای که حرمت میت حفظ شود و کرامت او صیانت گردد و در معرض آزار و بی‌احترامی قرار نگیرد، از قبر مراقبت کنند. این امر با روش‌های زیر انجام می‌شود:

۱. قرار دادن یک سنگ‌نشان (شاخص) در بالای سر قبر؛ همان‌گونه که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - علامتی را نزد قبر صحابی بزرگوار، عثمان بن مظعون قرار دادند. ابوداود (۳۲۰۶) این روایت را نقل کرده است. نووی رحمه الله در «المجموع» (۵/۲۶۵) می‌گوید: «سنت آن است که نزد سر میت، علامت شاخصی از سنگ یا چوب یا غیر آن قرار داده شود؛ شافعی و مصنف (ابواسحاق شیرازی) و سایر اصحاب [مذهب شافعی] چنین گفته‌اند».

۲. بالا آوردن قبر تنها به اندازه یک وجب و نه بیشتر؛ قبر رسول الله - صلی الله علیه وسلم - نیز چنین بوده است. ابن قدامه رحمه الله در «المغنی» (۲/۱۹۰) می‌گوید: «قبر به اندازه یک وجب از زمین بالاتر آورده می‌شود تا دانسته شود که قبر است و [از بی‌احترامی به آن] پرهیز شود و برای صاحبش طلب رحمت گردد... و مستحب نیست که قبر جز اندکی بالا

آورده شود». در «الموسوعة الفقهية» (۱۱/۳۴۲) اتفاق نظر فقها بر این مسئله نقل شده است.

۳. شایسته است که کل محوطه گورستان با دیواری محصور شود تا آن را حفظ کند، از محیط اطراف متمایز سازد و از آسیب کودکان خردسال و آزار حیواناتی که ممکن است به قبرها بی احترامی کنند، نگه دارد. نگا: فتاوی الشیخ محمد بن ابراهیم (۲/۲۱۱-۲۱۲) و احکام المقابر، تألیف سحیبانی (۴۵۷).

ثانیاً:

اما روش‌های حرامی که برخی مردم برای حفظ قبور خویشاوندان خود انجام می‌دهند، متنوع است و بر حسب محیط‌های گوناگون تفاوت دارد. از جمله این موارد:

۱. بالا بردن قبر از سطح زمین بیش از یک وجب؛ به دلیل سخن پیامبر - صلی الله علیه وسلم - به علی بن ابی طالب که فرمودند: «هیچ مجسمه‌ای را رها مکن مگر آنکه آن را ویران کنی، و هیچ قبر بلند و برآمده‌ای را رها مکن مگر آنکه آن را صاف (و هم سطح با سایر قبور) کنی». مسلم (۹۶۹) این حدیث را روایت کرده است.
۲. ساخت و ساز بر روی قبور؛ هر نوع بنایی که باشد، چه مرتفع و چه غیر مرتفع، چه به شکل گنبد یا بارگاه و یا هر شکل دیگری از ساختمان. در «الموسوعة الفقهية» (۳۲/۲۵۰) آمده است: «مالکیه، شافعیه و حنابلہ بر این باورند که بنا ساختن بر روی قبر در کل ناپسند است؛ به دلیل حدیث جابر که: رسول الله - صلی الله علیه وسلم - نهی کردند از اینکه قبر گچ کاری شود و یا بر روی آن بنایی ساخته شود. و تفاوتی ندارد که این بنا گنبد باشد یا خانه یا غیر آن. و حنفیه گفته‌اند: اگر برای زینت باشد حرام است، و اگر برای استحکام بعد از دفن باشد، مکروه است».
۳. رنگ آمیزی قبر با رنگ یا گچ یا دیگر انواع تزئینات؛ در «الموسوعة الفقهية» (۳۲/۲۵۰) آمده است: «فقها بر کراهت گچ کاری قبر اتفاق نظر دارند؛ به دلیل روایتی که جابر رضی الله تعالی عنه نقل کرده است که: رسول الله - صلی الله علیه وسلم - نهی کردند از اینکه قبر گچ کاری شود، و اینکه بر روی آن نشسته شود، و اینکه بر روی آن بنایی ساخته شود. محلی می‌گوید: تجصیص یعنی سفیدکاری با گچ. عمیره می‌گوید: حکمت این نهی، [جلوگیری از] تزیین و همچنین ضایع کردن مال بدون هدف شرعی است».
۴. محصور کردن قبر با دیوار یا نرده (غیر از دیوار کلی گورستان که آن را از دست اندازی حفظ می‌کند)؛ زیرا این کار شباهت به بنای حرام بر روی قبور دارد. شیخ آلبنی رحمه الله در «تحذیر الساجد» (ص ۸۹) می‌گوید: «محصور کردن قبر با این اتاقک‌ها و نرده‌ها به این شکل پر زرق و برق، نوع دیگری از منکر است که مردم را به معصیت خدا و رسولش - صلی الله علیه وسلم - واداشته و موجب تعظیم صاحب قبر به شیوه‌ای غیر شرعی می‌شود که نمونه‌های آن مشاهده شده و معروف است».

۵. نوشتن بر روی قبور؛ از قبیل مدح و ثنا، مرثیه‌سرایی و مانند آن که در معنای نوحه‌سرایی بر میت وارد می‌شود یا بابِ غلو و تعظیم بیش از حد را می‌گشاید.

۶. کاشتن درخت بر روی قبور و زراعت گیاهان سبز بر آن؛ این کار از عادات مسلمانان در قبرهایشان نیست، بلکه از عادات نصاری است. پیش از این در پاسخ‌های شماره (14370)، (41643) و (48958) بیان این موضوع گذشت.

ثالثاً:

بنا بر آنچه گفته شد، نگهداری مشروع قبر تا زمانی که از بی‌احترامی و آسیب مصون باشد، تقریباً نیازی به هزینه کردن مال ندارد. اما رنگ‌آمیزی، ساخت‌وساز و بنا کردن روی آن، همگی از موارد رسیدگی ممنوع است؛ و همچنین محصور کردن آن با میله‌های آهنی. وجود گرد و خاک بر روی قبر، به هیچ وجه بی‌احترامی به قبر محسوب نمی‌شود؛ بلکه طبیعتِ قبرها همواره همین بوده است که اهل آن در زیر خاک دفن شوند.

والله اعلم.